

OERBOS

Van Dore van Duivenbode verscheen ook bij De Geus

Mijn Poolse huis

Dore van Duivenbode

Oerbos

De strijd om de Europese natuur

DE GEUS

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het Nederlands Letterenfonds, het Amarte Fonds en de Stichting Nederland-Polen

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© Dore van Duivenbode, 2024

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Omslagbeeld © Jan Hamstra

Typografie binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 445 4150 2

NUR 320

Voor Noël, Dado en Vosse

*You little wonder, little wonder you
Little wonder then, little wonder
You little wonder, little wonder you.*

David Bowie, 'Little Wonder' (*Earthling*, 1997)

Inhoud

Bosschool	9
Heilig bos	31
Biofilie	47
Snoeischaar	63
Ecoterroristen	77
Sovjetreservaat	99
Houtmafia	123
Afvalberg	147
Little Wonder	171
Beer	191
Bronnen en dank	201

■ Karpatengebte

Bosschool

‘Ben je bang voor me?’

Vanachter een metalen raster kijken lichtblauwe ogen me aan. Zaagdocent Eugeniusz schuift het beschermingsgaas van mijn helm naar beneden, waardoor de boomstammen om me heen korrelige pixels lijken.

Na een tweeëndertig uur durende reis vanuit Nederland werd ik door drie treinen, een regionale minibus en de touringcar van de Bosschool naar het productiebos aan de Pools-Belarussische grens gebracht. Mijn provider bleef verspringen tussen T-Mobile en Kyivstar. Vanmorgen ben ik uitgestapt en snoof ik de herfstgeur op van natte bladeren, schimmels en zacht geworden boomschors. Eugeniusz liep onvermoeibaar voorop, tussen de bomen door. Zijn leerlingen waren een voor een de touringcar uit gestrompeld, terwijl ze de slaap uit hun ogen wreven, en hadden zich verzameld om de pick-uptruck waarmee een andere docent hierheen was gereden. Oranje helmen en hesjes werden doorgegeven. Jongens namen plaats op de grond met een motorzaag tussen hun feloranje laarzen, en slepen, olieden en draaiden de kettingen strak. Steggelend over wie als eerste mocht zagen, volgden ze hun docenten het bos in. ‘Verrotting’, schreef ik over de geuren in mijn notitieboekje, en ik liep gehaast achter hen aan. Niet veel later stond ik in de rook van de zaagmachines, misselijk van de diesellucht.

Een lange, potige jongen loopt voorovergebogen met een

ronkende zaagmachine rond een boom. Hulpeloos kijkt hij om zich heen, zweetdruppels hangen aan zijn neus. Dan bukt hij en zet de zaag in de boom. Eugeniusz hurkt naast hem en moet schreeuwen om het motorgeluid te overstemmen. De jongen staat niet goed voor de boom, houdt de machine verkeerd vast. Zaagt te scheef, te recht, te stroef en te lang. Afgezaagde takken liggen als in een Mikado-spel over elkaar.

‘Struikelgevaar!’ waarschuwt Eugeniusz.

Met zijn volle gewicht duwt de scholier tegen de stam, de boom wankelt. Vanachter het beschermingsgaas glimlacht hij tevreden. De boom zet zijn val in en blijft tussen zijn soortgenoten steken. De jongen staat er verslagen bij.

‘Zagen betekent dansen met de boom,’ roept Eugeniusz. Wanneer hij schreeuwt, verwijden zijn neusvleugels en lijkt zijn spitse neus uit steen gebeiteld. Zijn bouw en gelaatstrekken zijn hoekig, maar met de zaag in de hand weet hij inderdaad te dansen. Hij neemt de machine over en verlost de jongen uit zijn lijden. De leerling trekt de zaagbroek uit en overhandigt het zware kledingstuk aan mij. De dikke stof houdt zijn lichaamswarmte nog vast.

‘Hm,’ antwoord ik op Eugeniusz’ vraag of zijn gefoeter op de leerling me bang maakt.

Hij kijkt naar de grond en schudt zijn hoofd misprijzend.

‘Ongeschikt voor in het bos,’ oordeelt hij over mijn spierwitte gympen. Hij heeft gelijk. Gulzig slurpt de dunne stof het vocht uit de aarde op. De strenge docent klikt de oordoppen op mijn oren, geeft me zijn handschoenen en loopt dieper het productiebos in. Ik volg. Takken zwiepen tegen het metalen beschermingsgaas van mijn helm. Eugeniusz stopt naast een spar met een doorsnede van nog geen twintig centimeter. Op ooghoogte is een roze streep geverfd.

‘Bestemming Ikea,’ zegt de zaagdocent en hij geeft een klap op de stam. ‘Waar moet-ie vallen?’

Ik positioneer mezelf met mijn rug tegen de stam. Dat heb ik afgekeken bij mijn klasgenoten. Ik kijk omhoog. De kruin helt richting Belarus. Volg ik zijn valrichting, dan blijft de boom zeker ergens hangen. Ik stap om de stam heen, mijn gympen kleuren nog een tint bruiner. Richting het westen is een open plek. Ik stamp de grond aan, breek laaghangende takken af, duw de kettingrem van de zaagmachine naar voren, trek aan het starttouw. Niets. Ik trek nog eens. Een van mijn medeleerlingen wil te hulp schieten, de docent houdt hem tegen. Een volgende poging. Weer niets. De klasgenoot kan mijn gestuntel niet langer aanzien en drukt de decompressieknop in.

De kracht van de motor overvalt me. Ik span mijn spieren aan om grip op het apparaat te krijgen, duw de trillende zaag stevig in de stam, houtsplinters vliegen op. Door de oordoppen heen hoor ik Eugeniusz.

‘Plat zagen! Rechthouden. Tot het Husqvarna-logo. Nee!’

Eugeniusz knielt en trekt aan mijn arm. Onze metalen rasters tikken tegen elkaar.

‘Niet meezagen, de zaag het werk laten doen!’

Ik probeer te dansen met de boom en het zaagblad in het hout te laten glijden, vloeiend, zwierig, zoals Eugeniusz heeft voorgedaan, maar het zweet breekt me uit. Mijn hart bonkt onder mijn thermoshirt. Door het raster heen haal ik diep adem. Diesellucht. Ik kijk op. Eugeniusz gebaart: je zit verkeerd voor de boom. Ik zaag scheef. Hij schuift een afgebroken tak in de inkeping.

‘Volg die lijn.’

Ik doe wat hij zegt.

‘Met de top, laat ’m glijden.’

Het hout kraakt, Eugeniusz trekt aan mijn arm.

‘Genoeg.’

Ik zet de zaag uit, duw tegen de stam.

‘Ho!’

Ik kijk naar hem op.

‘Zaag wegleggen.’

Ik gehoorzaam, duw tegen de stam.

‘Verdomme,’ vloek ik en ik schuif het raster van de helm omhoog.

Zelfs dit magere sparretje krijg ik niet in beweging. Ik wil mijn regenjas en bodywarmer uittrekken, maar in het bos mag niets rondslingeren. Met de stugge werkhandschoenen probeer ik plakkerige haren uit mijn bezwete gezicht te vegen. Boven me duwt een klasgenoot mee. Gekraak. De kruin zet zijn val in, breekt boomtakken en blijft drie meter boven de grond hangen. Een tweede duwende arm, een derde. Met zijn vieren duwen we tegen de stam.

‘Dunne bomen zijn het moeilijkst,’ vergoelijkt Eugeniusz. ‘Daarbij moet het in één keer goed gaan.’

Beleefd manoeuvreren mijn klasgenoten me opzij. Hun lijven stoten tegen het hout. Met succes. Het boompje stort tegen de bodem. Ondanks zijn geringe formaat klinkt het alsof een kudde bizons voorbijraast. Uit de grond steekt een kleine, ronde stronk. Door mijn klungelige aanpak is de zaagsnede ongelijkmatig en gehavend.

‘Scheren!’ roept Eugeniusz.

Ik trek het raster van de helm weer over mijn gezicht en leg de zaag plat op de stam. Alleen ontdaan van takken mag hij mee met de vrachtwagen. Iedere beschadiging en afwijking betekent een korting voor de opkopen de houthandelaar. Ik zigzag over de stam, takken schieten tegen het raster. De zaagmachine lijkt steeds zwaarder te worden. Zweet druipt

over mijn gezicht, m'n spieren trillen. Ter ondersteuning zet ik mijn knie op de stam. Ik mis een tak, schiet uit, een volgende vloek. Zaagdocent Eugeniusz seint.

‘Ga theedrinken bij de meisjes.’

Hij pakt mijn zaag en handschoenen over. Met trillende armen stroop ik de bloedhete zaagbroek van mijn benen.

Een jaar geleden zag ik Eugeniusz voor het eerst op de Boschool. Hoewel mijn grootvader in dit gebied is geboren, bezocht ik nooit eerder deze oostelijke grensstreek tussen Polen en Belarus. Nadat ik ons familiehuis in het Zuid-Poolse laaggebergte had verkocht, bereisde ik de rest van het land waar mijn moeder vandaan komt voor een documentaireserie. Met een VPRO-filmploeg trok ik door Polen. In Białowieża ontmoette ik leerlingen van deze school. Ik las dat de wouden van Oost-Europa werden bedreigd door droogte, ziekten en houtkap. Al was ik afhankelijk van deze bossen en hun CO₂-opslag, ik deed niets om ze te beschermen. Een gevoel van schaamte overviel me. Als de essentie van ons bestaan het achterlaten van deze planeet voor ons nageslacht is, dan faalde ik. Als een waardeloos mens stond ik tussen de bomen. Het gevoel liet me niet los. Stierf ik ter plekke, peinsde ik theatraal, dan had ik niets van het leven gebakken.

Ik besloot tot een onderzoek naar de bescherming van Europa's eeuwenoude natuur, door met de hoeders van deze bossen mee te gaan. Om te beginnen op de plek waar mijn frustratie voor het eerst de kop opstak: het *Technikum Leśne* (Boschool), een beroepsopleiding onder beheer van het Poolse ministerie van Klimaat en Milieu. Alumni van deze opleiding worden van oudsher bosopzichter in de productiebossen van de Staatsbossen, gaan in beschermde natuurgebieden werken, of belanden bij de grenswacht, de politie en

in soortgelijke beroepen. Oud-leerling Eugeniusz is er docent geworden.

De Bosschool ligt in het dorp Białowieża. Al decennia woedt in dit gebied een conflict over de lokale natuurbescherming. Recent liet de conservatief-nationalistische regering er in een tijdsbestek van één jaar honderdtachtigduizend bomen verwijderen. Tweehonderdnegentwintig hectare (een gebied ter grootte van driehonderddertig voetbalvelden) daarvan was ouder dan honderd jaar. De reden was dat de *Ips typographus*, de naaldboom etende schorskever, de bomen ziek maakte en dat sparren in het tegenwoordige droge klimaat te weinig hars aanmaken om zich tegen deze insecten te wapenen. In opdracht van de Poolse regering werden de geïnfecteerde bomen daarom gekapt. Zware bosbouwmachines maaiden het bos in razendsnel tempo met de grond gelijk. Milieuactivisten van over de hele wereld reisden af naar dit laatste laagland-oerbos van Europa en ketenden zich vast aan de bomen. Volgens hen was menselijke interventie onnodig. Dit eeuwenoude bos zou zich, ook al was het aangetast door de kevers, op de lange termijn zelf wel herstellen. De acties kregen internationale aandacht, waarop het Europese Hof van Justitie de Poolse regering maande het kappen te staken.

In deze problematiek wil ik me verdiepen, om daarna vanuit Oost-Polen verder te reizen door het zuidelijker gelegen Oost-Europese Karpatengebergte, ‘de longen van Europa’, een bergketen die zich uitstrekt over acht Europese landen en waaruit de oudste bomen verdwijnen door legale en illegale houtkap. Ik wil alles weten van grond en zeggenschap, macht, bezit en veranderende perspectieven. Een uitspraak van de Amerikaanse bosbeheerder Arno Leopold, geboren aan het eind van de negentiende eeuw, blijkt van toepassing op mijn tocht door deze oostelijke bossen op het continent:

hun geschiedenis wordt niet met de pen, maar met de bijl geschreven. Daar moet ik verandering in brengen.

‘De meeste leggen ’t loodje,’ zegt derdejaarsleerling Maja over de honderden door hen geplante zaailingen die de weggezaagde bomen moeten compenseren. Na mijn gefaalde zaagpoging overhandigt ze me een kop thee, raapt enkele takken van de grond, en steekt die in het kampvuur. Erboven hangt een pan met soep. ‘De zaailingen worden per ongeluk verkeerd geplant, door dieren aangevreten, of gaan infecteren of beschimmelen. Over tien jaar is hier geen boom te bekenen,’ zegt de tiener opmerkelijk monter.

In de pauze rusten de leerlingen uit op afgezaagde boomstammen. In de koude lucht komen dampen omhoog uit hun bezwete lichamen en de walmende zuurkoolsoep. Eugeniusz nodigt me uit bij de pick-uptruck. Zijn soepkom staat op de rand van de laadklep. De buschauffeur van de touringcar haakt aan en begint over de stedelingen die naar dit gebied zijn verhuisd en klagen over mestgeur en zaaggeluiden. Ik krijg een stuk brood en een soepkom aangereikt. In de bruine substantie dobberen vier stukken worst.

Vijf jaar geleden at ik voor het laatst een dierlijk product: voor mij geen vlees, vis, eieren en zuivel. Ook kocht ik geen wollen kleding en lederen schoenen, geen crème met varkenscollageen of shampoo gemaakt van runderbeenderen. Op deze eerste dag aan de Bosschool sta ik voor een dilemma: de worst opeten druist tegen mijn principes in, hem weigeren plaatst me buiten deze groep waarmee ik maandenlang zal optrekken. Eugeniusz ziet me treuzelen.

‘Een vriendin van een vriend eet geen vlees. Weet je wat ze nu heeft?’ begint hij. ‘Haaruitval. Al die vega’s krijgen dat vroeg of laat.’